

Inkräktare eller frälsare. Om latinet som gäst hos fornsvenskan

Roger Andersson

Som titeln antyder kommer föredraget att fokusera i huvudsak två frågeställningar. Ordet *gäst* signalerar att påverkan från latinet åtminstone till en del är temporärt och stilistiskt snarare än att det har en djupare påverkan på svenskans struktur; orden *inkräktare* och *frälsare* signalerar att denna påverkan har inneburit både för- och nackdelar för svenskan och att den också setts som bra eller mindre bra, både i samtiden och av oss sentida betraktare. Redan under den klassiska fornsvenskans tid utövade den latinska skriftkulturen stort inflytande på svenskt språk och litteratur. Två av de viktigaste arbetena från denna tid, *Pentateuchparafrasen* och *Ett fornsvenskt legendarium* är bearbetade utifrån latinsk teologisk, pastoral och hagiografisk litteratur.

Under senmedeltiden sker sedan en explosionsartad utveckling av antalet skriftliga källor. De genregupper som expanderar mest, räknat i antalet bevarade handskrifter, är lagarna och religiös litteratur. Särskilt expansionen inom de religiösa genrerna är resultatet av en kulturell *translatio* som blev möjlig genom att fler reste utomlands, till exempel för universitetsstudier, och genom att en internationell bokmarknad började ta form (Andersson 2017). I sin tur betyder det att de texttyper som är allra mest expansiva under 1400-talet också är de som är mest utsatta för latinskt inflytande. Det gamla språket och litterära systemet kunde helt enkelt inte stå emot. Detta gäller alla nivåer av språket, men på olika sätt.

Alla vet vi att latinet påverkade svensk syntax till exempel genom olika typer av satsförkortningar och genom en hypotaktisk snarare än parataktisk stil. I vissa genrer uppkommer på så sätt rätt fasta stilmönster. När sådana latininfluerade stildrag används även utan att vara medierade via en latinsk förlaga är detta ett tydligt tecken på att det utvecklats ett produktivt mönster, en lärd stil. Thorén (1942) anför åtskilliga sådana exempel från *Själens tröst*. Samtidigt försvinner gradvis en del äldre, mer

ursprungliga, konstruktionstyper. Förutom i den religiösa litteraturen är den latininfluerade stilen främst märkbart inom diplomspråkets starkt formaliserade kanslistil. Synen på sådan latinpåverkan har förändrats på ett intressant sätt. Om äldre forskare dömer ut stilen i till exempel Jöns Buddes översättningar som alltför latinbunden finns det nu i stället en tendens att se latinismerna som ”ett medvetet sätt att ge översättningarna prestige och auktoritet” (Kauko 2015).

Den stora importen av latinsk teologisk eller uppbygglig litteratur ledde till att mängden översättningar eller bearbetningar ökade dramatiskt. Det betyder att också det svenska genresystemet står under stark påverkan från latinet. Ett antal nya texttyper introduceras i det litterära systemet: predikningar, hagiografi, exempla, mm mm.

I sådana genrer ser vi ofta reminiscenser från de latinska förlagorna i form av citat på latin eller att vissa textstrukturerande element alltid står på latin i en i övrigt rent svensk språkdräkt. Efterhand försvinner dock sådana rester och hela diskursen uttrycks på svenska. Inte sällan kan vi i handskrifterna se hur bearbetaren arbetar aktivt med den latinska förlagan och på så sätt kan vi i realtid följa mekanismerna bakom den kulturella överföringen (*translatio*) och latinets påverkan (Andersson *forthc.*).

Sådana typer av textproduktion sker ofta i miljöer som med rätta kan beskrivas som genuint tvåspråkiga. Prästbröderna i Vadstena kloster hade tillgång till ett mycket omfattande referensbibliotek med en stor mängd teologisk litteratur på latin. I denna och liknande miljöer kunde latin och fornsvenska användas tämligen obehindrat sida vid sida. Påverkan skedde inte bara från latin till fornsvenska utan även i den andra riktningen. Här kanske vi inte bör prata om vän eller fiende (frälsare eller inkräktare) utan om två goda vänner som lever fridfullt tillsammans under en tid.

Den kontinentala skriftkulturen, uttryckt på latin, har starkt bidragit till att svenskans genrerepertoar och stilrepertoar har utvidgats och därför berikats. Några menar att detta skett på ett olyckligt sätt, på ett sätt som bidragit till att genuint

svenska uttrycksmöjligheter försvunnit. Men det kanske är priset man får betala om man vill öppna upp portarna mot intellektuella influenser från omvärlden.

Referenser

Andersson, Roger 2017: "Messenger Manuscripts and Mechanisms of Change", i *Continuity and Change. Papers from the Birgitta Conference at Dartington 2015*. KVHAA. Konferenser 93 (Stockholm), s. 24–39.

Andersson, Roger (*forthc.*): "Fornsvenska och latin i samverkan. Studier i outgivna medeltidshandskrifter" (prel. Svenska fornskriftsällskapet).

Kauko, Mikko 2015: *Jöns Budde och hans skrifter. Yngre fornsvenskt material och mannen bakom det*. *Annales Universitatis Turkuensis*, 402 (Åbo).

Thorén, Ivar 1942: *Studier över Själens tröst*. Nordiska texter och undersökningar, 14 (Uppsala).